Egy tudós portréja

avagy Szörényi László szövegei

A szegedi bölcsészkaron tanít egy rendkívüli fölkészültségű filosz, aki nincs belesavanyodva szakmája részterületének szűkös befőttes üvegébe, hanem kiszabadította szellemét a „palackból" — minden bizonnyal mintát követve — a legkülönféle szövegek melegéből, hidegéből kíván részesülni. Írt hosszabb tanulmányt Vörösmartyról, igazi filológusi dolgozatot Ungvárnémeti Tóth László kritikai fogadtatásáról, értekezett Balassi, Arany, Faludi műveiről, írt fejezeteket a gimnáziumi irodalom tankönyvekbe, elemezte a barokk hősi ideált az olasz és a közép-európai latin jezsuita eposzokban, reflektált az úttörővezetők zsebnaptárának útmutatására, sokak kedvenc olvasmánya lett a Gondolatjelben publikált delfinológiai értekezése, mai magyar prózaírók recenzense, tanít régi magyar irodalmat, Krúdyt, Kosztolányit, Esterházyt és Szentkuthyt. És még nem mondtam el mindent Szörényi Lászlóról.

„A VI. kerületben születtem, az Érsek utcai, később Labda utcai általános iskolába jártam. Ott volt egy jó magyar tanárnőm, Szekeres Lászlóné, ő ismertette meg velem az irodalmat, de otthon is olvashattam, mert volt elég könyvünk. Ugyanakkor a természettudományok iránt is érdeklődtem, sokáig TTK-ra akartam jelentkezni. Az V. kerületi Eötvös gimnáziumba jártam, s ennek a mai napig nagyon örülök, mert elsőrendű tanárok oktattak. Kubinyi László, a magyar tanárom kiváló nyelvész volt, mindenféle nyelvet tudott a keleti góttól a kecsuáig. Nekünk egy finnugrisztikai és germanisztikai szakkört vezetett, amelyeknek részt vettem a munkájában. Behordta hozzánk a barátait, kiváló nyelvészeket, néprajzosokat, finnugrászokat, úgyhogy Vikár Lászlóval, Domonkos Péter Pállal, Hutterer Miklóssal még gimnazista koromban ismerkedtem meg.

A latin tanárom, Bánhegyi György olyan szuggesztív egyéniség volt, hogy még a kémia szakkörére is jártam. Ő latin-görög szakot végzett, de amikor megszüntették a klasszikus nyelvek oktatását, akkor elvégezte a TTK-t is. Tőle rengeteget tanultam irodalomból, zenéből, művészettörténetből. Másik tanáromtól, Kiefer Ferenctől matematikát tanultam, őtőle kaptam meg az első eligazítást a strukturalizmusban, s amellett, hogy megismertetett bennünket a számítógép alapelemeivel, nagyszerűen értett a zenéhez és az irodalomhoz is. Szóval szerencsém volt, a többi tanárom is sokat ért.

Szüleim a délvidéken születtek, a Bácska visszacsatolásakor költöztek Pestre. Apám tisztviselő volt, majd negyvenöt után, mikor a nyilas igazgatót eltávolították, ő lett az igazgató a Telefunken gyárban. 1949-ben letartóztatták s 1954-ig kényszermunkatáborban dolgozott. A mai napig örülök, hogy sikerült engem becsempészni a sajóbábonyi táborba, így nem üres tény, vagy történelmi emlék az az idő, hanem saját magam része. A szabadulás után apám — bár nem volt mérnöki diplomája — mérnökként, majd egy balesetet követően idegenvezetőként dolgozott.

Anyám varrónő volt eredetileg, mikor apámat elvitték, akkor az iparengedélyét is elveszítette. Így anélkül varrogatott, s mivel a szovjet nagykövetség asszonyainak is ő varrt, nem érte bántódás. Később különböző szövetkezeteknek bedolgozott, majd idegenvezető lett, s ma is, nyugdíjasként aktív idegenvezető."

Nem kell pszichológusnak lenni ahhoz, hogy belássuk: ilyen ingergazdag környezetből érkezve nehéz lehetett eldönteni, melyik egyetem mely szakára jelentkezzen a fiatal érdeklődő. Sokáig úgy volt, hogy földrajzot tanul, aztán — szüleit is meglepve — a bölcsészetet választotta.

„Magyar—latin szakon kezdtem az egyetemet, de hamar beláttam, hogy magyar szakon nincs sok keresnivalóm, mert már korábban megtanultam olvasni. Lehet, hogy tévedtem, mindenesetre elkezdtem tájékozódni, hogy hová mehetnék át. Először is fölvettem a görög szakot harmadiknak, aztán perzsa szakos lettem. Átlagban ötvenkét órám volt az egyetemen. Szakdolgozatomat egy XI. századi perzsa lexikográfusnak, Zamakhsarinak a munkájából írtam Telegdy Zsigmondnál. Ez a könyv az első perzsa—arab szótár, amelynek annyi a magyar vonatkozása, hogy Buda romjai alól mentette ki a legrégebbi kéziratot Marsigli, egy bolognai gróf.

Nagyon érdekelt a vallástörténet, azután az iráni hőseposz, Josephus Flaviust és Újszövetséget olvastunk Hanzh professzornál. Moravcsik professzor úrtól nagyon sokat tanultam bizantinológiából. Harmatta professzor úrtól indoeurópai nyelvészetet hallgattam, s bejártam Voigt Vilmos óráira is — holott nem volt kötelező —, ott ismerkedtem meg a strukturális elemzésekkel."

Tehát további impulzusokat kapott Szörényi a szerteágazó érdeklődés fejlesztésére. Ám ez csak részben lehet „mentség" arra, hogy a perzsa lexikográfustól Mándy Iváníg ível az érdeklődés, a kutató kíváncsisága.

„Nagy vétkem nyilván, hogy eléggé szétszórom magamat, de hát mindig értek új lökések számomra addig ismeretlen területek felé. A jezsuita vagy magyarországi latin tanulmányokhoz még egyetemista koromban kezdtem el gyűjteni az anyagokat. A teológiai kar régi anyagában katalogizáltam, mint nyári gyerek, s ott találtam néhány nagyon érdekes dolgot. Például Rákóczi gimnáziumi tanulmányainak befejezése körüli időkről is találtam egy latin verseskötetet. Később fölkutattam azt a házat, ahol Prágában élt tanulmányai alatt, s ott nemrég emléktáblát helyeztek el. Engem ugyan kihagytak belőle, de ennek már így kell mennie."

Egy ilyen széles körű tudós minden bizonnyal szilárd ízléssel rendelkezik. Ezért lehet fontos tudni, hogy kik azok a mai magyar szerzők, akiknek könyveit szívesen olvassa. Ez nem utolsósorban azért lehet érdekes, mert támpontot adhat a kezdő olvasónak — aki nem akar irodalomtudós lenni — abban, hogy kinek a műveit vegye a kezébe.

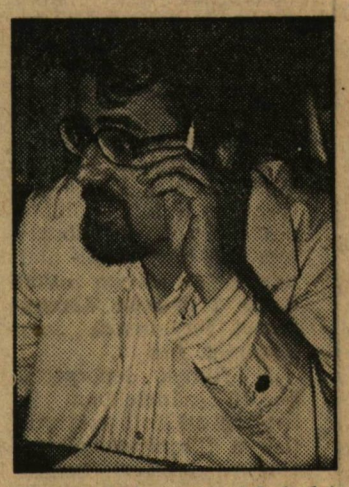

(Somogyi Levente felvétele)

„Kedvenceim listáján Mészöly Miklós, Mándy Iván, Esterházy Péter, szegény Hajnóczy, Szentkuthy Miklós, Baka István szerepel. Persze prózaírókat mondtam, nem mintha nem szeretném Petri Györgynek vagy Varga Imrének a költészetét. De évek óta a pesti Eötvös Kollégiumban XX. századi magyar prózát tanítok, s elsősorban az epika érdekel, s végül is a prózában tájékozódtam valamelyest."

Furcsa dolog, hogy Baka prózaíróként szerepel a sorban, holott őt az összegediek vagy az egyetemi évek alatt szegedivé lettek a Veress Miklóstól Hévizi Ottóig tartó vonulatban, az ittmaradtak — elmentek között, a verskép ittmaradt szegedi nagyságának tartják. Az az egy prózakötet a köztudat ítéletét még nem változtatta meg.

„Baka István verseit is nagyon szeretem, de én prózaíróként is számon tartom. Nemrég kölcsön kaptam tőle új Drakula-regényét, s nagyon tetszett. No meg a Szekszárdi miséről is írtam, s a pesti kollégiumban is szívesen olvasták a tanítványaim."

Ha már Szegednél tartunk, szót kellene ejteni a Gondolatjelben megjelent delfinológiai dolgozatról is. Köztudott, hogy az olvasók egyöntetű elragadtatásáról túlzás lenne beszélni.

„Direkt visszajelzéseim arról, hogy a szegedi publikáció után ki hogy gondolkodott, nincsenek. Van akinek tetszett, van akinek kevésbé. Nagyon fontosnak tartom, hogy megjelent, mivel az volt a célom, hogy fölhívjam a figyelmet a cenzúrának eme teljesen elavult és kegyeletsértő válfajára, amely végül is megheréli a klasszikusokat. Ezt utoljára az írószövetség őszi ülésén mondtam el röviden, s megkíséreltem azóta is megjelentetni a cikket nagyobb nyilvánosság előtt, de az egyelőre nem sikerült."

Írók és filológusok, ha leülnek egy pofa sör mellé, s netán a filosz elejtő egy-két kritikai megjegyzést, nem ritkán villan a riposzt, mely — lássuk be! — nem kimondottan parád: „öregem, te csak azért lettél könyvmoly, mert hamar rájöttél arra, hogy képtelen vagy autentikus írásműveket létrehozni!" A felvetés, belátom, nem kimondottan sportszerű, Szörényi László válasza azonban fair play díjas:

„Tíz-tizenkét éves koromban írtam néhány verset, ódákat anyámhoz. Azután a versírással felhagytam, középiskolás koromban írtam novellaféléket, ezekből néhány megjelent a gimnáziumi lapban, az Eötvös Diákban. Ezek olvasmányélményből születtek, akkor forgattam Kempis Tamástól a Krisztus követését, s annak mottója megragadta a fantáziámat; látomásféléket írtam. Írtam még verseket is — ezek szerencsére elvesztek —, de gimnáziumi éveim óta semmit nem írtam, s az egyetemi évek alatt nem is nagyon olvastam kortárs irodalmat."

Kanyarodjunk vissza a filológus betűösvényeire! Ami még ez ügyben hátravan: a feladat megjelölése.

„Engem elsősorban a hősi epika érdekel, de legalább ennyire a XX. szazad két írója, Kosztolányi és Krúdy. Ha nem futok ki az időből, e két íróval szeretnék bővebben foglalkozni. Azután szeretnék közelebb kerülni Vörösmarty és Arany epikájához is. És úgy érzem, rám is vonatkozik Szander József feladattömege: a XVIII. század kutatása elengedhetetlenül fontos ahhoz, hogy megértsük a magyar irodalmat. Ha a Rákóczi-szabadságharc leverése utáni időszakot nem egységben szemléljük, akkor nem érthetjük meg azt a folyamatot, amit magyar irodalomnak nevezünk."

Említettem a bevezetőben, hogy Szörényi László a szegedi bölcsészkaron oktat, de nem tettem hozzá: mellékállásban. Főállása az Irodalomtudományi Intézetben van, tudományos munkatárs. 1973 óta tanít itt csekély megszakítással. Oktatott perzsát, reformkori magyar irodalmat, most világirodalmi bevezetőt, antik irodalmat, barokk eposzt, s folyamatos a kapcsolata a régi magyar irodalom speciális képzésben részesülőkkel. Emellett a Móra Kollégiumban is tart előadásokat a XX. századi magyar irodalomból. Azt mondja, nagyon szeret idejárni.

„A szegediséget először az ötvenéves Ilia Mihályt köszöntő esten éreztem. Barátok és munkák kötnek a városba. A Szeged történetét földdolgozó monográfiában én írtam a Vedres-portrét. Gergely András — közeli barátom — végigvezetett egyszer a fölsővároson, s ez olyan jólesett, mintha én is szegedi volnék. Tavaly ősszel a teológián is tartottam előadást Zrinyiről, s Pázmány Péterről is fogok beszélni. Ismertem Bálint Sándort, akit nagyon tiszteltem. De sorolhatnám az általam tisztelt és szeretett barátokat, ismerősöket, én mégis most ezzel kapcsolatban egy dologra szeretném fölhívni a figyelmet: a modern magyar nemzeti gondolatnak van egy szegedi bölcsője. Dugonics András olyat teremtett, amelynek a reformkorban van a folytatása. Illyés is fölismerte Dugonics jelentőségét, s ő is szerette volna, ha kiadják a műveit."

Nem szabályos tehetség. Ezt a címkét azok érdemlik ki — nálunk különösen a költők között —, akiknek kreativitását nehéz besorolni már ismert formákba. Mint látható, ez a közel sem teljes portré is sugallja: Szörényi László sem szabályos tehetség. S az ilyenek osztályrésze általában — a számos elismerés mellett — a sok-sok támadás elviselése. Erről csak ennyit mondott:

„Ezeken sokat kell rröhögni, és kész."

Mit kívánhatunk? Sok nevetést talán?

DLUSZTUS IMRE

Németh Pál:

Levelek F-nének

Már rég nem F-né. Felfedték kilétét: Fülöp Györgynét rejti magába a titokzatos F betű. Esete is ismerős. A *Valóság*ban jelent meg *Hanák Péter* történész tanulmánya részeként az a levél, amelyet 1917. október 21-én datált a „szerencsétlenségbe" keveredő asszony. Férjét, Fülöp Györgyöt az első világháború olasz hadszínterére 1915-ben vitték el. Szép felesége, Örzse időközben itthon bűnbe esett. Szegény volt, várta haza urát, nevelte kislányát, s szót fogadott gazdájának. Mindenben. Elkábult a korosodó ember igéreteitől, akinek sikerült elcsábítania a fiatal menyecskét. Örzse kétségbeesésében levelet írt a frontra, mindent bevallott, még azt sem titkolta el, hogy kisleánya született a gazdájától. Kérte urát:ítélkezzen tette felett, visszafogadja-e őt (őket) hazatérte után?

A kérdés *Németh Pál* könyvének utolsó fejezetéig megválaszolatlan marad. Ugyanis a háború után történtekre akkor derül fény, amikor a szerző felkeresi a szemtanúkat. A sztori valóban izgalmas, annyira, hogy könyvet érdemes belőle írni. De előbb azonban van még más olvasnivaló is...

Németh Pál tehát Hanák Péter Valóság-beli cikkének köszönheti az érdekes élettörténetet, amelyet F-né levele nyomán nyomozott. A címzett, az oryietói hadifogoly, a férj nem kapta meg a szóbanforgó levelet, a Monarchia cenzurája kiemelte a továbbítandó küldemények közül. A levél azonban fennmaradt. Németh Pál 1973 tavaszán különböző középiskolákba kopogtatott be, hogy felolvassa az eredeti levelet a diákoknak. Egyben arra is megkérte őket: válaszoljanak F-nének. Ezerhatszáz fiatal lepődött meg F-né cselekedetén. A lányok leírták gondolataikat F-né tettéről, leveléről, továbbá azt, hogy hasonló helyzetben megtörténhetett volna-e velük ez az F-né féle eset. A fiúkat arra kérte a szerző, hogy képzeljék el magukat a hadifogoly helyzetébe, s válaszoljanak a levélre, közöljék szándékukat, döntésüket. Gimnazisták, szakközépiskolások, szakmunkásképzősök és kollégisták feleleteiből válogatott egy csokorra valót Németh Pál. Nehéz feladatra vállalkozott, amikor valamiféle rendszert kellett alkotnia, a válaszokat több kategóriába osztotta. A könyv első fejezetében, a *„Bocsánat nincs. Stop..."* címűben azok a megfogalmazások kaptak helyet — persze csak töredékük! —, amelyek azt sugallják: nem bocsátanak meg Örzsének. Sőt; szégyentelenség amit csinált, vállalja tettét, törvénytelen gyermeket nem is akarja látni F. A szeretetről, hűségről, tisztaságról, becsületről alkotott vélemény kitűnik, bár az egyik gimnazista lány azt írja: *nem nagyon tud napjainkban szép szerelmet elképzelni. Más imigyen látja a helyzetet: „A háború sok megalázó dologra kényszeritheti az embert, de becsület elvesztegetésére még az sem!..."*

A második egység azokból a válaszokból tudósít, amelyek *„Nem tudom, mit mondjak"* kategóriába tartoznak. Harmadszorra azok kerülnek sorra, akik megbocsátanak F-nének. Nem tartják szégyennek a „ballépést", mással is előfordulhat ilyen. Olyanok is akadnak, akik úgynevezett törlesztő típusú levelet küldenének válaszként: *„hát kisfeleségem, bizony én is megcsaltalak."* Tanulságosak az utolsó, társadalmi-történelmi megközelítésű megbocsátó ciklus levelei, sok mindent elárulnak tudásukról a diákok. S az szintén világossá válik — még az idézett 196 levélből is —, hogy ki tudja beleélni magát mások helyzetébe, milyen a múltismeretük, fogalmazókészségük. Gyakran felfedezhető a sorok között mai, modern szóhasználat, mit sem gondolván arra, hogy az első világháború idején vajmi kevésszer használta Fülöp György a „ciki"-t, a „kurva", a „megkefél" és más szexualitásra utaló kifejezéseket, amelyeket ma bátran mondogatnak a fiatalok, szemrebbenés nélkül beleszövik kéziratokba (is).

Németh Pál összegzi is nagyarányú kérdezősködését; a válaszadók többsége (55,1 százaléka) megbocsátott F-nének, jó harmaduk (36,7 százalékuk) nem, határozatlannak a levélírók 8,2 százaléka bizonyult.

Amíg a könyvet — pontosabban a diákok válaszleveleit — olvastam, mindig gondoltam arra, hogy vajon mi lehet ma F-nével, az urával, a gyerekkel, a gazdával. Persze izgatta ez a szezőt is, éppen ezért 1974 nyarán elutazott Perkátára, Fülöpék nyomába. A Fejér megyei községben nem szívesen vették az ötletet, hogy könyv készüljön a családról, miután volt épp elég botrány már a hetven éve történtekből. A tévében ugyanis felolvasták a levelet, névvel, címmel. Igaz, dokumentumfilm volt. Hiába kért helyesbítést Fülöp Györgyné Szekeres Erzsébet, elsimítódott az ügy. Németh Pál tehát nem túl nagy reménnyel indult riportútjára. Beszélgetett a „másik kislánnyal", aki miatt az egykori levél megíródott. Ő hozta össze Örzsével — a családban csak „Nyanya" —, aki találkozásukkor a nyolcvankettedik életévét taposta. (Vajon él-e még?) Végül sikerre jutott a riporter, ha nem is szenzációs a beszélgetés, amit rögzített. A sors kikerekedik: Fülöp György hazatért a frontról, megbocsátott — bár sokára! —, született egy fiúgyermekük. Idős korára megzavarodott Fülöp, s 1973-ban nyolcvanhároméves korában meghalt.

Örzse néni nem tud semmit — egyre csak ezt hajtogatja. Mit is mondana még? Tettéért alaposan megszenvedett: egy életen keresztül kísértette a rossz emlék, gyötörte a lelkiismeret. Ha él még, bizonyára most is eszébe jut néha az a bizonyos intim levél... Ami sohasem érkezett meg olaszföldre, s mégis ekkora nyilvánosságot kapott. (*Kozmosz Kiadó*)

BÉTÉ